

schrijving op de hoofdfiguren concentreren. Niet dat wij hen ooit als geïsoleerde personen zien! Integendeel: de secretarissen-generaal stonden tegelijk hiërarchisch aan de top van de ambtelijke samenleving en persoonlijk daar midden in; zij hadden ook daarbuiten talloze menselijke en zakelijke contacten. Die contacten hebben veelal geen enkel spoor in het bronnenmateriaal nagelaten, maar wij zien ze niettemin als een integraal deel van de historische werkelijkheid, ook als wij er niet in slagen (en zelfs niet naar streven), die werkelijkheid in haar eindeloze gecompliceerdheid uit te beelden.

Onze volgorde van beschrijving is betrekkelijk willekeurig. Wij willen vooreerst de secretarissen-generaal of waarnemend secretarissen-generaal uitzonderen die na 29 mei '40 benoemd werden: aan hen komen wij toe (aan Verwey in de eerste plaats) zodra zij in die functie hun intrede doen in ons relaas. Voorzitter Snouck Hurgronje stellen wij voorop; ten aanzien van de overigen (bij wie wij als regel slechts kort zullen stilstaan) leek ons de volgorde van heengaan het meest zinvol – dat laatste mede daarom omdat wij dan eindigen met de capabelste en in zekere zin ook boeiendste figuur: Hirschfeld, vijf jaar later de enige uit het oorspronkelijke gezelschap die nog in functie was en reëel iets om handen had.

Snouck Hurgronje

In het college van secretarissen-generaal had Snouck Hurgronje als voorzitter gezag. Schaeapman, de secretaris, noemde dat gezag 'onaangevochten'.¹ Daarbij dient men, dunkt ons, te bedenken dat, althans in '40, het departement van buitenlandse zaken door velen gezien werd als een enigszins geheimzinnig, maar daarom des te voorname regeringskasteel: elders bemoeide men zich met zaken als de werktijden van bakkersleerlingen en de teeltregelingen voor uien – bij 'BZ' aan het Plein was men met de aan gelegenheden der internationale politiek bezig die meer dan andere het wel en wee des lands raakten. Bovendien was jhr. mr. Aarnout Marinus Snouck Hurgronje in '40 al bijna twintig jaar lang secretaris-generaal van dat departement.

Nagenoeg zijn gehele leven had hij in Den Haag gewoond. Hij was er geboren (1882), had er het gymnasium bezocht en was er na zijn studie te Leiden teruggekeerd: op vier-en-twintigjarige leeftijd was hij ambtenaar

¹ C. J. M. Schaeapman: 'Verslag betr. de secretarissen-generaal', p. 4 (CNO, Csg).